

Гавриш І.П.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський національний університет мистецтв
імені І.П. Котляревського*

ОПАНУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ НОРМ ФАХОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ МУЗИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Вільне володіння українською мовою та її використання в усіх комунікативних ситуаціях є одним із основних складників успішної професійної діяльності митця в Україні. Для музикантів та музикознавців мова є одним із найважливіших засобів отримання професійних знань, анонсування, обговорення, організування та реалізації мистецьких проєктів, засобом втілення творчого задуму митця. Професійно орієнтована лінгвістична компетенція студента музичної спеціальності охоплює вміння грамотно та ефективно використовувати відповідні мовні засоби для продукування, оброблення та відтворення спеціальної інформації за певної професійної ситуації. Вільне послуговування мовними засобами забезпечується високим рівнем оволодіння мовними нормами. Оскільки професійно орієнтована лінгвістична компетенція дає змогу фахівцю успішно виконувати різні види професійної діяльності, виявляє рівень знань і практичних умінь, ступінь сформованості його професійної культури й визначає результати роботи, оволодіння лексичними нормами, зокрема з урахуванням специфіки професійної мови, є необхідним.

Дослідження фахової лексики різних галузей діяльності знаходимо в численних працях вітчизняних науковців, зокрема ґрунтовне дослідження музичної термінології засвідчують праці С. З. Булик-Верхоли [4–8]. Останнім часом зберігаються тенденції висвітлення в наукових розвідках концептуальних засад викладання української мови за професійним спрямуванням (Н. Березовська-Савчук, Л. Цуофал [2], Г. Ф. Ракшанова, І. Л. Назаренко [12]), особливостей формування термінологічної компетентності студентів різних

спеціальностей (Н. С. Безгодова [1], І. О. Гаценко [9; 10], А. О. Коваленко, А. О. Ханецька [11]), проте опанування лексичних норм студентами музичних спеціальностей на практичному рівні наразі є недостатньо висвітленим, що й обумовлює актуальність запропонованого дослідження.

Практичне втілення особистісно орієнтованого, діяльнісно-комунікативного та компетентнісного підходів, упровадження індивідуально-творчих методів та форм навчання в мистецьких закладах вищої освіти, що передбачають підготовку фахівця зі сформованою потребою в професійній самоосвіті, здатного до саморозвитку й повноцінної самореалізації, обумовлює розширення та оновлення можливостей практичного закріплення лексичних мовних норм української мови за професійним спрямуванням.

Оскільки лексичні норми урегульовують правильність уживання слів у властивих їм значеннях, що забезпечується знанням семантики, їх взаємозамінності, поєднання з іншими словами, сфери застосування, видається продуктивним згрупувати завдання на формування лексичної компетенції митця відповідно до етапів опанування мови професії та змістових аспектів.

До першої групи варто віднести завдання, що передбачають роботу зі збагачення активного словника студента термінами на початковому етапі опанування музичної термінології: із запропонованого тексту випишіть фахові терміни, скориставшись термінологічним словником, поясніть їх значення; знайдіть у тексті музичні терміни, згрупуйте їх відповідно до тематичних груп (назви музичних інструментів та їх деталей; назви професій, спеціальностей; назви напрямів, стилів, течій у музиці; назви видів і жанрів музики, назви окремих музичних творів та їх частин тощо); поясніть значення наведених термінів, складіть з ними речення; випишіть визначення запропонованого / самостійно обраного терміна із кількох музичних словників, порівняйте ці визначення; розкрийте значення спеціальних фразеологізмів; з'ясуйте, зміст яких понять розкривають запропоновані визначення; дайте одним словом назву описаного явища, особи, предмета, дії тощо. На цьому етапі доречною є робота з різними текстами з історії та теорії музики, що слугує, по-перше, збагаченню активного та пасивного словника митців, по-друге, розвиткові аналітичних здібностей, а

також «професійно зорієнтовані тексти, насичені значною кількістю абстрактних понять і термінів, передусім розвивають теоретичне понятійне мислення, спрямоване на відкриття законів, створення нових правил, виявлення сутності різних явищ» [1, с. 422]. До другої групи відносимо завдання, що сприяють розрізненню загальнонавчаних слів, термінів (видів термінів) та терміноідів: випишіть в окремі колонки загальнонавчані слова, терміни та професіоналізми; розподіліть подані терміни на колонки: загальнонаукові, міжгалузеві, вузькогалузеві, обґрунтуйте свій вибір; розподіліть наведені лексичні одиниці на дві колонки: у першу запишіть терміни, у другу – номенклатурні назви. Такі завдання передбачають використання методів самоперевірки чи перехресної перевірки, опрацювання терміноідів може бути посилене підготовкою повідомлень, що слугуватиме напрацюванню та вдосконаленню комунікативних компетенцій усного мовлення, зокрема: дискурсивного, ораторського. Третю групу складають завдання, що сприяють засвоєнню таких лінгвістичних явищ як полісемія, омонімія, антонімія та паронімія в професійному мовленні, а також визначенню доцільності уживання іншомовних термінів: користуючись словником іншомовних термінів або термінологічним словником, розкрийте значення термінів, які набувають багатозначності в різних галузях науки; які значення в різних терміносистемах можуть мати слова (*інструмент, синтез, реакція, модель, ідея, аналіз, аналогія тощо*); доберіть антоніми до запропонованих слів (*дисонанс, тихо, швидко, горизонтальний, динаміка, мінімальний, дієз тощо*); розкрийте дужки, обравши один із паронімів, у разі потреби зверніться до тлумачного словника; складіть словосполучення із паронімами; складіть по два речення із запропонованими омонімами та полісемічними словами; поясніть значення та функціонування наведених іншомовних термінів; запишіть власне українські відповідники до поданих іншомовних слів; наведіть приклади музичних термінів з іншомовними елементами, поясніть їх значення, у разі потреби скористайтесь словником музичних термінів.

Для опанування лексичних норм української мови за професійним спрямуванням на високому рівні надзвичайно важливим є вміння бачити та виправляти аномативи, «тобто такі ненормативні

лінгвоутворення, що виникають у результаті невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленневих операцій» [3, с. 112], зокрема: інтерфедеми та росіянізми, семантично модифіковані лексеми, тавтологію), це актуалізує четверту групу завдань на адекватність використання мовних засобів з урахуванням їх семантики: виправте в наведених реченнях лексико-стилістичні порушення; відредагуйте словосполучення уникаючи лексичних помилок; відредагуйте речення, знайдіть випадки неправильного вживання паронімів; подайте правильні українські відповідники калькованих виразів; відредагуйте речення, які містять слова, вжиті в неправильному значенні. Вкажіть, у якому значенні можна вживати виділені слова; відредагуйте речення, уникнувши невиправданих повторів (тавтології) та вживання зайвих слів (плеоназмів). Подальше практичне опанування лексичних норм відбувається шляхом укладання мінісловника музичних термінів, презентування своєї спеціальності в усній чи писемній формі, визначення кола наукових пошуків та їх реалізації.

Отже, опанування лексичних норм української мови за професійним спрямуванням студентами музичних спеціальностей може бути реалізоване за допомогою низки завдань, які можна згрупувати за етапами та змістовими аспектами роботи: завдання, що передбачають збагачення активного словника студента термінами; завдання, що сприяють розрізненню загальноновживаних слів, термінів (видів термінів) та терміноідів; завдання, що сприяють засвоєнню таких лінгвістичних явищ як полісемія, омонімія, антонімія та паронімія в професійному мовленні, а також визначенню доцільності уживання іншомовних термінів; завдання на адекватність використання мовних засобів з урахуванням їх семантики. Вибір та наповнення комплексу завдань обумовлюється на змістовому рівні – спеціалізацією студента й можливістю взаємодіяти зі спеціальними дисциплінами, на організаційному рівні – кількістю годин, виділених на вивчення дисципліни загалом та окремих тем. Запропоновані практичні завдання спрямовані на формування термінологічної компетентності студентів, на поглиблення знань щодо уживання спеціальних лексем та усунення лексичних анормативів і можуть

використовуватись як під час аудиторної, так і під час самостійної роботи.

Список використаних джерел:

1. Безгодова Н. С. Формування термінологічного потенціалу (природничий профіль) на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням). *Філологічні студії*. 2015. Вип. 13. С. 419–425.
2. Березовська-Савчук Н., Цуофал Л. Лінгводидактичні засади формування комунікативної компетентності у процесі вивчення української мови професійного спілкування. *Філологічні студії*. 2019. Вип. 20. С. 157–170.
3. Бондаренко Т. Г. Критерії виявлення мовних помилок під час редагування журналістських матеріалів. *Наукові записки Ін-ту журналістики*. 2002. Т. 8. С. 112–117.
4. Булик-Верхола С. З. Синонімія в українській музичній термінології. *Вісник Харківського національного університету № 491. Серія філологічна*. Харків, 2000. С. 264–267.
5. Булик-Верхола С. З. Формування і розвиток української музичної термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2003. 20 с.
6. Булик-Верхола С. З. Омонімія і полісемія в українській музичній термінології. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2003. № 490. С. 142–146.
7. Булик-Верхола С. З., Теглівець Ю. В. Гіперо-гіпонімічні відношення в українській музичній термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2015. Вип. 15. Т. 1. С. 7–9.
8. Булик-Верхола С. Антонімічні відношення в українській музичній термінології. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка. Серія : «Проблеми української термінології»*. 2016. № 842. С. 111–114.
9. Гаценко І. О. Основні аспекти викладання дисципліни «Фахова українська мова» для студентів технічних спеціальностей. *Вчені записки НТУ імені В.І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 18–22.
10. Гаценко І. О. Розвиток мовних компетенцій майбутніх фахівців юридичного профілю у процесі вивчення дисципліни «Фахова українська мова». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 34. Т. 2. С. 87–92.
11. Коваленко О. А., Ханецька А. О. Проблеми викладання навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для здобувачів освіти економічних спеціальностей закладів вищої освіти. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Т. 6. № 4. С. 140–146.
12. Ракшанова Г. Ф., Назаренко І. Л. Формування фахової термінологічної компетентності у студентів. *Філологічні студії*. 2018. Вип. 17. С. 249–260.